

Ο ΣΕΡΒΟΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ ΔΟΜΕΝΤΙΑΝΟΣ (13ΟΣ ΑΙ.)

Thodis Konstantinos*

History, research associate

Stavropol State University (SSU), Russia

Περίληψη: Η παρούσα εργασία είναι αφιερωμένη στο φημισμένο Σέρβο αγιόγραφο, Δομεντιανό - μαθητή του πρώτου Αρχιεπισκόπου της Σερβίας, Αγίου Σάββα - ιερομόναχου και εξομολογητή της Ιεράς Σερβικής Μονής Χιλανδαρίου (Σερβικόν), ο οποίος έζησε τον 13ο αιώνα. Θεωρείται ο αυθεντικός συγγραφέας της βιογραφίας των Αγίων, Συμεών του Μυροβλήτου και του υιού αυτού, Σάββα. Το συγγραφικό έργο του Δομεντιανού, έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της ακμής του σερβικού κράτους και χαρακτηρίζεται από υψηλό ποιητικό και ρητορικό πανηγυρικό ύφος. Ο Δομεντιανός επικοινωνούσε με πολλούς μάρτυρες της πορείας της ζωής του διδασκάλου του, Αγίου Σάββα, και προφανώς κατέγραψε τις ιστορίες τους. Στα έργα του, προσφέρει πολλά παραδείγματα της ευσέβειας των Αγίων Συμεών και Σάββα και αυτά φαίνεται να είναι αξιόπιστα. Το έργο του Δομεντιανού, αποτελεί παράδειγμα της άνθησης της σερβικής φιλολογικής κίνησης, αλλά πάνω από όλα, αποτελεί την ιδεολογική βάση για τα πολιτικά, διπλωματικά, κοινωνικά και πνευματικά κατορθώματα της δυναστείας των Νεμάνια. Με αυτόν τον τρόπο, οι Σέρβοι στα χρόνια του Δομεντιανού, αρχίζουν να αποκτούν ιστορική συνείδηση.

Λέξεις - κλειδιά: Ιερομόναχος Δομεντιανός, σερβική αγιογραφία, Ιερά Σερβική Μονή Χιλανδαρίου (Σερβικόν), Βίοι Αγίων Σάββα και Συμεών Μυροβλήτου Σερβίας.

Εισαγωγή

Το σερβικό κράτος, με τον πολιτισμό και τις ρίζες του στο χριστιανικό πολιτισμό του Βυζαντίου κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, αλλά και στην πρόσφατη ιστορία του, μοιράζεται τη μοίρα των υπόλοιπων βαλκανικών λαών. Την κατεύθυνση και την πορεία την οποία ακολούθησε η Σερβία, καθόρισαν οι στοχαστές του διαφωτισμού των νότιων Σλάβων, οι

* e-mail:kthodis64@gmail.com

άγιοι αδελφοί Κύριλλος και Μεθόδιος, αλλά και στη συνέχεια όλοι οι Σέρβοι ηγεμόνες της ευγενούς δυναστείας των Νεμάνια, πρώτοι απ' όλους ο Άγιος Σάββας (1169 ή 1174 – 1236) ο πρώτος Σέρβος αρχιεπίσκοπος και ο Άγιος Συμεών ο Μυροβλήτης (1113 ή 1114 – 1199 ή 1200) πατέρας του πρώτου. Ο όσιος Συμεών, υπήρξε μεγάλος ηγεμόνας των Σέρβων και ήταν κατά τον π. Ιουστίνο Πόποβιτς, "υπερασπιστής της Ορθοδοξίας, πολέμιος των αιρέσεων και σε όλη του τη ζωή, άνθρωπος με μεγάλη πίστη, αγάπη και ζήλο ευαγγελικό".¹ Περιοδεύοντες, οι άγιοι Σάββας και Συμεών στο Άγιον Όρος, προσκύνησαν την εικόνα του "Άξιον εστί" στον ιερό ναό του Πρωτάτου των Καρυών, την εικόνα της Πορταϊτισσας στην ιερά μονή των Ιβήρων και τον τάφο του οσίου Αθανασίου στην ιερά μονή Μεγίστης Λαύρας, ενώ μετά συναντήθηκαν και με τους ασκητές. Παντού προσέφεραν πλούσια δώρα, γι αυτό, όπως γράφει ο βιογράφος των αγίων, ιερομόναχος Δομεντιανός, μέχρι σήμερα μνημονεύονται ως κτήτορες μαζί με τους ευγενείς βασιλείς. Πρώτα απ' όλα, ο Δομεντιανός γνώριζε προσωπικά τον άγιο Σάββα, ήταν ένας από τους τελευταίους μαθητές του και κατείχε υψηλή θέση στην ιεραρχία του Άθωνα ως εξομολόγος της μονής Χιλανδαρίου. Επικοινωνούσε με πολλούς μάρτυρες της πορείας ζωής του διδασκάλου του και προφανώς κατέγραψε τις ιστορίες τους. Προσφέρει πολλά παραδείγματα της ευσέβειας του αγίου Σάββα κι αυτά φαίνονται πολύ αξιόπιστα. Κατά τον ίδιο το Δομεντιανό, στην ιερά μονή Βατοπεδίου, ζώντας κοινοβιακά, πατέρας και υιός, συνέχισαν τους ασκητικούς αγώνες και τις προσευχές. Μάλιστα, ο άγιος Σάββας αναπλήρωνε τα καθήκοντα και τα υστερήματα του πατρός του, λόγω των γηρατειών του, λέγοντας, πως αυτός θα δώσει λόγο προς τον Θεό, αφού αυτός τον προσκάλεσε στο Άγιον Όρος. Ο άγιος Σάββας υπήρξε ο πρώτος αρχιεπίσκοπος της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο νομοθέτης και διοργανωτής ενός ανεξάρτητου κράτους, διαφωτιστής και δάσκαλος του σερβικού λαού. Ήταν ο νεότερος γιος του μεγάλου δούκα Στεφάνου Νεμάνια και της Άννας Νέμανιτς, ενώ το κοσμικό του όνομα ήταν Ροστισλάβος ή Ράστικο. Σε ηλικία 17 ετών, συναντήθηκε με ένα Ρώσο μοναχό του Αγίου Όρους, άφησε κρυφά το πατρικό του σπίτι και έφτασε στο ρωσικό αγιορείτικο μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονος, όπου κι εκάρη μοναχός παίρνοντας το μοναστικό όνομα Σάββας. Αργότερα, μαζί με τον πατέρα του, Συμεών, ίδρυσε στο Άγιον Όρος τη σερβική μονή Χιλανδαρίου. Η μητέρα του

¹ Τζάστιν Πόποβιτς, "Βίος και πολιτεία των Αγίων Σάββα και Συμεών, διαφωτιστών των Σέρβων", *Το περιβόλι της Παναγίας* (1995): 105-119.

αγίου Σάββα, Άννα, κόρη του βυζαντινού αυτοκράτορα Ρωμανού, επίσης ακολούθησε το μοναχισμό, έγινε μοναχή το έτος 1196 με το όνομα Αναστασία και πέθανε γύρω στο 1200. "Το Χιλανδάρι ήταν το κέντρο της σερβικής εκκλησιαστικής γραμματείας, ενώ η συγγραφή των βίων των αγίων Σάββα και Συμεών, από τον ιερομόναχο Δομεντιανό, ήταν σημαντική τόσο από αγιολογικής, όσο και από ιστορικής άποψης".²

Ο Δομεντιανός και το έργο του

Η συγγραφή, αρχικά, από τους δύο αδελφούς, το βασιλέα Στέφανο Πρωτοσεφή και τον άγιο Σάββα, της βιογραφίας του πατέρα τους, Στεφάνου Νεμάνια, "αποτελεί δείγμα άνθησης της σερβικής φιλολογικής κίνησης, αλλά κυρίως αποτελεί την ιδεολογική βάση για τα πολιτικά κατορθώματα της δυναστείας των Νεμάνια".³ "Γύρω στο 1183 στο Ίμπαρ, κοντά στον ποταμό Στουντένιτσα, έχτισε μονή αφιερωμένη στην Υπεραγία Θεοτόκο".⁴ Είναι η γνωστή ως μονή Στουντένιτσα. Ο Δομεντιανός έγραψε τις βιογραφίες των αγίων Σάββα και Συμεών του Μυροβλήτη. Τα έργα αυτά ολοκληρώθηκαν τα έτη 1243 - 1264 και κατ' άλλους τα έτη 1254 - 1264. "Ο πρώτος βίος του αγίου Συμεώνος του Μυροβλήτη, γράφτηκε το έτος 1208 ή το αργότερο το καλοκαίρι του 1209".⁵ Ο βίος αυτός περιλαμβάνεται ως πρόλογος στο Τυπικό της Στουντένιτσα, που γράφτηκε από τον ίδιο τον άγιο Σάββα. "Σήμερα, βρίσκεται στη συλλογή του Safarik, μαζί με το Τυπικό της μονής της Στουντένιτσα και συγκεκριμένα στο Εθνικό Μουσείο της Πράγας και υπογράφεται, σύμφωνα με την περιγραφή των Vasic-Vajs, 144, IX N 8 (Saf.10) σε κοινό κώδικα από το 1619".⁶

Ακόμη ένα χειρόγραφο βρίσκεται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Αγίας Πετρούπολης (Λένινγκραντ) με καταγραφή Gilferding 54. Αποτελεί αντίγραφο της βιογραφίας του Δομεντιανού και προέρχεται από τη μονή Πεκίου. "Η συγγραφή του είναι γύρω στο 1420-1435 και φωτοαντίγραφέα του βρίσκονται στην Εθνική Βιβλι-

² Доментијан, *Живот светог Саве и светог Симеона* (Београд: СКЗ, 1938).

³ Ν Σερέτης Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, *Η ορθόδοξη εκκλησία στη Σερβία κατά την περίοδο των Νεμάνια*, (Θεσσαλονίκη: Πάτρα 2018), 34.

⁴ Λόης Γ. Ν. Η, μονή Στουντένιτσα 1183, *Εκκλησιολόγος Πατρών* (2019): 83-84.

⁵ Јованка Калић „Држава и црква у Србији XIII века”. *Зборник радова Византолошког института* 46 (2009): 129-137.

⁶ Ibid, 138.

οθήκη του Βελιγραδίου”.⁷ Τα αγιογραφικά έργα του Δομεντιανού προέκυψαν κατά την περίοδο ακμής του σερβικού κράτους και χαρακτηρίζονται από υψηλό πανηγυρικό στυλ. Ο Δομεντιανός ήταν περίφημος Σέρβος βιογράφος αγίων, ιερομόναχος της αγιορείτικης μονής Χιλανδαρίου, πνευματικός της ίδιας μονής και μαθητής του πρώτου αρχιεπισκόπου της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, του αγίου Σάββα. Για τη ζωή του διασώζονται ελάχιστα στοιχεία. Γεννήθηκε κατά πάσα πιθανότητα στις αρχές του 13ου αι., είχε ευγενή καταγωγή και έλαβε άριστη εκπαίδευση. Εκάρη μοναχός, κατά πάσα πιθανότητα στη σερβική μονή της Ζίτσας, όπου επέστησε την προσοχή του αγίου Σάββα κάνοντάς τον μαθητή του. Χάρη σε αυτή την πρόσκληση, ο Δομεντιανός είχε την ευκαιρία να βρίσκεται συχνά δίπλα του. Τον συνόδευσε στο δεύτερο προσκύνημα του αγίου στους Αγίους Τόπους περίπου στα 1233-1235, ήταν, επίσης, μαζί του στην περιοδεία του αγίου στην παλιά βουλγαρική πρωτεύουσα, Βελίκο Τύρνοβο, ενώ έγινε μάρτυρας του θανάτου του μετά από σύντομη ασθένειά του. Στη συνέχεια, συμμετείχε στην ταφή του αγίου και στη μεταφορά των αγίων λειψάνων του στη σερβική μονή του Μιλέσεβο (1236-1237). Η μονή αυτή κατέχει τη δεύτερη θέση στην ιεραρχία των σερβικών μονών μετά τη Στουντένιτσα και το καθολικό της είναι αφιερωμένο στην Ανάληψη του Κυρίου. Μετά, ο Δομεντιανός, αποσύρθηκε στο Άγιον Όρος, όπου έγραψε το έργο του για τη ζωή του αγίου Σάββα και του πατρός αυτού, αγίου Συμεών του Μυροβλήτη, κατά κόσμον Στεφάνου Νεμάνια. Το λογοτεχνικό χάρισμα του Δομεντιανού εκτιμούσαν σε βάθος στην σερβική βασιλική αυλή. ”Με τον τρόπο αυτό οι Σέρβοι αρχίζουν να αποκτούν ιστορική συνείδηση”.⁸

Το έργο για τη ζωή του αγίου Σάββα, ο Δομεντιανός το ολοκλήρωσε το 1243 ή το 1254 στο κελί του στις Καρυές, το οποίο ο ασκητής ίδρυσε μόνος του στο Άγιον Όρος. ”Περίπου το έτος 1260, ο Δομεντιανός, εξελέγη εξομολογητής πνευματικός της μοναστικής αδελφότητας του Χιλανδαρίου και εγκαταστάθηκε στα βουνά, πάνω από το μοναστήρι, σε ένα μέρος που ονομάζεται ”Σπασόβα Βοντά”⁹, δηλαδή ”Σωτήριοι Ύδωρ”- Αγίασμα. Εδώ, στον πύργο της

⁷ Атанасије Јефтић, „Богословље Светог Саве”, у *Споменица поводом осамсто-годишњице рођења 1175–1975*, (Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1977), 157.

⁸ Νυσταζοπούλου Μ. Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί κατά τους μέσους χρόνους* (Θεσσαλονίκη: Σεαβ, 1992), 204.

⁹ Ibid, 205.

Μεταμόρφωσης του Χριστού, ο αγιογράφος στα 1263-1264 έγραψε και τη δεύτερη αγιογραφική του εργασία για το βίο του αγίου Συμεών. "Οι βιογραφίες του αγίου Σάββα, είχαν ως κύριο σκοπό τη μνημόνευση του αγίου, πρώτου αρχιεπισκόπου της Σερβίας, ώστε να αναδειχθεί η αναγκαιότητα του εορτασμού του και τελικά να παγιωθεί η λατρευτική κατάσταση του".¹⁰

Εκτός από τις "εκδόσεις του βίου του αγίου Σάββα, του Δομεντιανού"¹¹, μια τρίτη έκδοση θα εμφανιστεί στα τέλη του 13ου αι., το πιθανότερο το 1296, από τον Χιλανδαρινό μοναχό Θεοδόσιο, μαθητή του Δομεντιανού. Ο Θεοδόσιος επεξεργάστηκε το έργο του διδασκάλου του, καταφέροντας να το συμπληρώσει με νέα στοιχεία και να το καταστήσει περισσότερο ευχάριστο στην ανάγνωση.

Γράφει ο Δομεντιανός : Ποιος μπορεί επαρκώς να διηγηθεί για τις προσευχές και τις αγρυπνίες του τη νύχτα και για τις ελεημοσύνες του κατά τη διάρκεια της ημέρας; Διότι, κάποτε αυτός είχε ακούσει το Λόγο του Κυρίου, ο οποίος μίλησε μέσω του προφήτη Δανιήλ στον βασιλιά Ναβουχοδονόσορα. Συγκεκριμένα : "Βασιλιά, μπορεί η συμβουλή μου να σας ευχαριστήσει . Εξιλέωστε τις αμαρτίες σας με δικαιοσύνη και τις ανομίες σας με έλεος προς τους φτωχούς".¹² Ο άγιος όμως, έκανε πράξη ότι άκουγε, ανταποκρινόμενος σε κάθε αίτημα, ντύνοντας τους ρακένδυτους, θρέφοντας τους πεινασμένους, ποτίζοντας τους διψασμένους, επισκέπτοντας τους αρρώστους, λυτρώνοντας τους οφειλέτες και απελευθερώνοντας τους σκλάβους.

Ο χαρακτήρας των έργων του Δομεντιανού

Τα έργα του Δομεντιανού χαρακτηρίζονται από μνημειακότητα και υψηλό πανηγυρικό στυλ. Αυξάνουν με το ύφος τους το κύρος των εθνικών αγίων, οι οποίοι εξαρχής αφιερώθηκαν στο έργο της αναβάθμισης της χριστιανικής ορθόδοξης Σερβίας, την οποία, ο συγγραφέας επαινεί ως "Νέο Ισραήλ" και "Νέα Ιερουσαλήμ". Κατά τη γνώμη του, μετά την υιοθέτηση του χριστιανισμού, ο σερβικός λαός καθίσταται επιλέξιμος και καθοδηγούμενος από το Θεό. Ο σημαντικός καλλιτεχνικός σχεδιασμός του αγιογράφου συμβιβάζεται με την ιδέα, ότι οι Σέρβοι άγιοι ήταν άξιοι να δια φωτίσουν όλο τον

¹⁰ Bojan Miljković, *Zitija svetog Save kao izvori za istoriju srednjevekovne umetnosti* (Beograd: Vizantološki Institut, Srpske akademije nauka i umetnosti, 2008): 211.

¹¹ Snežana J. Milojević, „Јеванђеље у Доментијановом Животу Светога Саве”, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 45 (2015): 63–90.

¹² Dan, 4, 24.

κόσμο. Ο αγιογράφος στέκεται ιδιαίτερα στο ρόλο των Σέρβων αγίων μέσω των τακτικών υπενθυμίσεών του για τη νοερή σχέση τους με τις προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης για την ιστορία της σωτηρίας του κόσμου. Στα κείμενα των έργων του, "ο Δομεντιανός, συχνά αντιστοιχίζει τον άγιο Σάββα με τους πυλώνες της ιστορίας της σωτηρίας της ανθρωπότητας, με τα πρόσωπα του Αβραάμ, του Ισαάκ, του Ιωσήφ, του Αβελ, του πατριάρχη Ιακώβ, του προφήτη Ησαΐα και του Ιωάννη του Βαπτιστή".¹³ Ειδικά, αναφέρεται στη σύγκριση μεμονωμένων γεγονότων και θαυμάτων από τη θρησκευτική και κοινωνική ζωή του πρώτου δασκάλου της Σερβίας, με εκείνα που έκανε ο Μωϋσής, ο θρησκευτικός ηγέτης και πρώτος νομοθέτης του λαού του. Ωστόσο, ο Δομεντιανός, κατά κανόνα, τονίζει την κατωτερότητα και τη διαφορά αυτής της σύγκρισης και ομοιότητας. "Για τον άγιο Σάββα, θεωρεί ότι αξίζει πολύ περισσότερο, από ότι οι πατριάρχες της Παλαιάς Διαθήκης, ακόμη κι από τους προφήτες καθώς είναι μέτοχος της χάριτος της Νέας Διαθήκης η οποία αποδίδεται σε αυτόν από τον ίδιο το Χριστό".¹⁴ Μεγάλη και υψηλή σημασία για τον Δομεντιανό, έχει η αποστολική πορεία και το έργο των αγίων. Δημιουργώντας το τέλει πρόσωπο του διδύμου των αγίων, Συμεών και Σάββα, ο αγιογράφος απευθύνεται σε κείμενα υμνογραφίας προς τιμήν των αγίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου και συχνά χρησιμοποιεί τα μηνύματα και τους λόγους του αποστόλου Παύλου. "Δεν περιορίζεται στην ένδειξη της επιλογής και κλήσης των αγίων από το Θεό, αλλά στην κορυφή του ιδανικού τρόπου της ασκητικής ζωής για αυτόν, που σημαίνει δογματικά μια τεκμηριωμένη εικόνα για παρομοίωση στο Θεό".¹⁵ Ως εκ τούτου, ο αγιογράφος σε μεταφορική μορφή επανειλημμένα αντιστοιχίζει τον άγιο Σάββα με το Χριστό.

Ο Δομεντιανός παρουσιάζει, επίσης, το ιδανικό αντίτυπο των σχέσεων στο εσωτερικό της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Τρεις εκπρόσωποι της δυναστείας των Νεμάνια, ο άγιος Σάββας, ο άγιος Συμεών ο Μυροβλήτης και ο γιος του τελευταίου, Στέφανος ο Πρωτοστεφής, παρομοιάζονται ως η συσχέτιση του γήϊνου με το ουράνιο, ως θεολογική, συμβολική όραση του κόσμου με την Αγία Τριάδα. Φυσικά, όλα αυτά, ο αγιογράφος τα εννοεί με τις μνημειώδεις ποιητικές του εικόνες και το καλλιτεχνικό-πανηγυρικό του στυλ. Ο

¹³ K. L. Gavryushina, *Domentian, the Serbian hagiographer of the 13th century, Semantic Scholar* (Moscow: Colour Trio, 2020), 17.

¹⁴ *Ibid*, 18.

¹⁵ *Ibid*, 19.

Δομεντιανός αναφέρει, ότι ο Στέφανος Νεμάνια από νεαρή ηλικία ακόμη, αγαπούσε το Θεό και τον συνάνθρωπο, όπως και να διάγει τον βίο του με αγιότητα και δικαιοσύνη. Άγνωστο, αν άφησε ο Δομεντιανός κάποια υμνογραφικά έργα. Ο ποιητικός χαρακτήρας της παρουσίας στα έργα του, καθόρισε και την πολυπλοκότητα μικρών τυπικών χαρακτηριστικών σχημάτων στο χαρακτήρα της ζωής του. Έτσι, για παράδειγμα, το μήνυμα του αγίου Σάββα από τον πατέρα του με μια πρόσκληση να έρθει σε αυτόν στο Άγιον Όρος, εξελίσσεται αρχικά σε επαίνους του τελευταίου και στη συνέχεια σε μια ποιητική ερμηνεία του ευαγγελικού λόγου του Σωτήρος. "Το στυλ των γραπτών του Δομεντιανού χαρακτηρίζεται από τον πλούτο των ρητορικών σχημάτων, τις συντακτικές επεκτάσεις στο χτίσιμο των φράσεων και στην απόδοση της δέουσας προσοχής στην ηχητική πλευρά των λέξεων".¹⁶

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η βιογραφία του αγίου Σάββα ξεπερνά σε όγκο το σύνολο των υπόλοιπων βίων των Σέρβων αγίων του μεσαίωνα και είναι ένα από τα πιο σημαντικά και σύνθετα έργα της αρχαίας σερβικής λογοτεχνίας. Αποτελείται από 33 κεφάλαια, στα οποία για πρώτη φορά είναι πλήρως χαρτογραφημένη και τεκμηριωμένη η βιογραφία του πρώτου διδασκάλου της Σερβίας. Περιέχει επεξεργασμένα κείμενα από τους αγιογράφους, πολύτιμα ιστορικά έγγραφα, έγγραφα σχετικά με τη διακήρυξη της Αυτοκεφαλίας της Σερβικής Εκκλησίας καθώς και μια σειρά από επιστολές και ομιλίες του αγίου Σάββα. Μια από τις ομιλίες του αγίου Σάββα, που θεωρείται αυθεντική, είναι γνωστή με τον τίτλο "Σχετικά με την ορθή πίστη"¹⁷, την οποία εκφώνησε το έτος 1221, συγκεκριμένα στις 20 ή στις 21 Μαΐου, στη Σύνοδο της Ζίτσας". Ειδικότερα, ο Δομεντιανός τιτλοφορεί αυτή την ομιλία ως "Σχετικά με την αναγέννηση της ορθής πίστης, από τον κυρ Σάββα και τον αναθεματισμό των άθεων αιρετικών.

Πολλές διηγήσεις για τον άγιο Σάββα, αποτελούν οι μαρτυρίες του γέροντα Μακάριου, πνευματικού πατέρα του αγίου Σάββα, του βυζαντινού αυτοκράτορα καθώς και του πατριάρχη Ιεροσολύμων, Αθανασίου. Μια από τις κύριες πηγές κατά την κατάρτιση του έργου του Δομεντιανού, ήταν η σύντομη βιογραφία του αγίου Σάββα, που συνέθεσαν ανώνυμοι συγγραφείς στο Χιλανδάρι και στη συνέχεια η ανακύκλωση των πληροφοριών από τη μονή στο Μιλέσεβο. Περιλαμβάνοντας αυτά τα κείμενα σε ένα νέο ρητορικό καλλιτεχνι-

¹⁶ Ibid, 20.

¹⁷ Domentianus accepts this date.

κό πλαίσιο πανηγυρικού ρυθμού, ο Δομεντιανός εμπλούτισε το έργο του με νέα γεγονότα από την προσωπική του εμπειρία καθώς και με τις προφορικές μαρτυρίες για τον άγιο Σάββα.

Σχετικά με τη δημιουργία της μονής Χιλανδαρίου, υπάρχει η εξής αφήγηση του Δομεντιανού: Όταν ο ηγούμενος Μεθόδιος έφτασε με δώρα στα χέρια στους θεοφόρους αγίους Συμεών και Σάββα, τους παρέδωσε μια επιστολή. Επαίνεσαν και δοξολόγησαν το Θεό μαζί με όλα εκείνα που είχαν ακούσει για την Πάναγνη μητέρα του, την Υπεραγία Θεοτόκο. Και συνεχίζει ο Δομεντιανός : Με την άμεση βοήθεια του Αγίου Πνεύματος, τις μεσιτείες της Θεοτόκου και τα κατορθώματα των θεοφόρων λύχνων, των αγίων Συμεών και Σάββα, δημιουργήθηκε η μονή Χιλανδαρίου και κοντά σε αυτήν ένας ψηλός πύργος παρόμοιος με τον βασιλικό οίκο και ψηλοί θάλαμοι παρόμοιοι με τους βασιλικούς.

Κεντρική θέση στην αφήγησή του Δομεντιανού, καταλαμβάνει μια ιστορία για την εκλογή του αγίου Σάββα ως αρχιεπισκόπου καθώς και για τη σύσταση της Αυτοκέφαλης Σερβικής Εκκλησίας.. Το 1219, ο άγιος Σάββας ως αρχιμανδρίτης θα εκπροσωπήσει τη μοναστική κοινότητα του Αγίου Όρους σε ένα ταξίδι του στην τότε πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, τη Νίκαια. Ουσιαστική σημασία προσδίδει ο συγγραφέας στη διήγησή του για τους εκκλησιαστικούς νομικούς κώδικες, όπως τη σύνταξη του Τυπικού των Καρυών, την οργάνωση των επαρχιών, την εκλογή των επισκόπων και τη διπλωματική δραστηριότητα του αγίου Σάββα. Μεγάλη πνευματική και συμβολική σημασία φέρει και η αφήγηση σχετικά με την επίσκεψη του αγίου Σάββα στους Αγίους Τόπους της Παλαιστίνης, την Αίγυπτο, το Σινά και την Αντιόχεια. Διηγώντας για την πνευματική άσκηση του αγίου Σάββα και του πατρός του Συμεών Νεμάνια στο Άγιον Όρος, ο συγγραφέας προσφέρει λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τα αγιορείτικα μοναστήρια, τις σκήτες, τα κελιά και τη ζωή των ερημιτών. Πληροφορεί τον αναγνώστη για το πώς προέκυψε και πώς χτίστηκε το Χιλανδάρι. Ο πιο παλιός κατάλογος του βίου του αγίου Σάββα στην έκδοση του Δομεντιανού φυλάσσεται στη ρωσική εθνική βιβλιοθήκη και είναι του 15ου αι. Όταν έγραφε το βίο του αγίου Συμεών, ο Δομεντιανός, χρησιμοποίησε ως παράδειγμα τη ζωή του αγίου Σάββα, αλλά και τη βιογραφία του Στεφάνου Νεμάνια, που το έτος 1216 έγραψε προς τιμήν του πατρός του ο μεγαλύτερος αδελφός του αγίου Σάββα, ο βασιλέας Στέφανος Πρωτοστεφής (1165-1227). Από το πρώτο βιβλίο δανείστηκε το ένα τρίτο του κειμένου και από το δεύτερο πάνω από 400 σειρές. "Δεν είναι τυχαίο, ότι απευθύνεται στα κείμενά του με επαίνους για τον

πρίγκηπα Βλαδίμηρο Σβιατοσλάβο (960-1015) από τα απομνημονεύματα της αρχαίας ρωσικής λογοτεχνίας του 11ου αι. καθώς και τον "Λόγο περί δικαίου και χάριτος" του μητροπολίτη Κιέβου, Ιλαρίωνα".¹⁸ Όπως, αργότερα, ο άγιος Σάββας και ο Στέφανος Νεμάνια στη Σερβία, έτσι και στη Ρωσία ο πρίγκηπας Βλαδίμηρος έπαιξε κεντρικό ρόλο στη διάδοση της διδασκαλίας του Χριστού και στην ενδυνάμωση της πίστης του λαού.

Αρχαία σλαβικά χειρόγραφα με κείμενα του Δομεντιανού σχετικά με τη ζωή του αγίου Συμεών αναφέρονται χρονικά στο τρίτο και τέταρτο τρίμηνο του 14ου αι. και φυλάσσονται σήμερα στις βιβλιοθήκες του πανεπιστημίου της Οδησού καθώς και με τη μορφή εγγράφων στη Σερβική και Ρουμανική Ακαδημία Επιστημών. Και τα δύο έργα του Δομεντιανού, σε αγιορείτικο πνευματικό ύφος, διακρίνονται από την ιδέα της δημιουργίας του ορθόδοξου χριστιανικού βασιλείου υπό την αιγίδα των εθνικών αγίων και των εκπροσώπων της δυναστείας των Νεμάνια καθώς και από δραστηριότητες που συνδυάζονται με τις πνευματικές και κοσμικές αρχές και αξίες.

Επίλογος

Γεγονός είναι, σύμφωνα με τα κείμενα του Δομεντιανού, ότι ο πρώτος Σέρβος αρχιεπίσκοπος φρόντιζε για τη λαμπρότητα και το μεγαλείο των ποιητικών συστατικών της λατρείας. Ακολουθούσε το ευεργετικό τυπικό με την τέχνη του ήχου και τις ιδιαιτερότητες του χιλανδαρινού σερβικού τυπικού που αφορούσαν τις λειτουργίες του εκκλησιάρχη, του υπεύθυνου μεταξύ άλλων και για τον κλήρο. Ουράνιους ανθρώπους και επίγειους αγγέλους, χαρακτηρίζει ο Δομεντιανός του αγίους Σάββα και Συμεών, διότι κατόρθωσαν να φθάσουν μέχρι την αληθινή ταπεινοφροσύνη, να περιφρονήσουν όλες τις χαρές της ζωής σε αυτό τον μεταβατικό κόσμο, ενώ ταυτόχρονα νοιάζονταν μόνο για τη σωτηρία των ψυχών τους. Σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου, δεν τους προσέλκυε τίποτα το γήινο, αλλά "αναζητούσαν μόνο τη βασιλεία των ουρανών και τη δικαιοσύνη της"¹⁹. Το βέβαιο είναι, ότι η σερβική ωδική αρχικά προσάρμοζε τις βυζαντινές μελωδίες στη σερβική γλώσσα, ενώ θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως εφελτήριο και για την χρήση της από άλλους σλαβικούς λαούς, για παράδειγμα από τους Ρώσους. Με αυτό τον τρόπο, το σερβικό τυπικό συνιστούσε ένα είδος σλαβικής συμβολής σε μια ενιαία βυζαντινή μουσική παράδοση. Στη βιβλιοθήκη της μονής

¹⁸ Gavryushina, *Domentian*, 21.

¹⁹ Mt. 6, 33.

Χιλανδαρίου διασώζονται μέχρι σήμερα δύο αρχαία υμνογραφικά χειρόγραφα, το στιχηράριο αριθμός 307 και το ειρμολόγιο αριθμός 308, γραμμένα με νότες από Ρώσους μοναχούς, ενώ δημιουργήθηκαν με βάση παλαιότερη μορφή παλαιοβυζαντινής μουσικής γραφής και η περγαμινή "Μηναία" (Μηνιαία) με αποσπάσματα ψαλμοδιών που συνέθεσε ο υμνογράφος Μανουήλ το έτος 1277. Η βιβλιοθήκη περιέχει περίπου 700 σλαβικά και 100 ελληνικά χειρόγραφα, 25 σλαβικές και 27 ελληνικές περγαμινές, 7 ειλητάρια περγαμινής από τα οποία τα 2 ελληνικά και 6600 έντυπα από τα οποία τα 1000 περίπου είναι ελληνικά. Τέλος, περιέχει 400 σφραγίδες και έγγραφα, μεταξύ των οποίων χρυσόβουλα βυζαντινών αυτοκρατόρων και μια τεράστια και σημαντική συλλογή βιβλίων της σερβικής λογοτεχνίας των περασμένων αιώνων. Σήμερα, διασώζονται 3 βιογραφίες του οσίου Συμεώνος, από τις οποίες οι 2 είναι γραμμένες από τους γιους του, Σάββα, το έτος 1208 και Στέφανου, το έτος 1216. Την τρίτη βιογραφία έγραψε ο Δομεντιανός. Ασματικές ακολουθίες προς τον όσιο Συμεών έχουν συγγράψει ο άγιος Σάββας και ο μοναχός Θεοδόσιος.. Εκτός αυτών έχουν εκδοθεί και οι βιογραφίες για τον άγιο Συμεών, του επισκόπου Αχρίδας, Νικόλαου Βελμίροβιτς και του οσίου Ιουστίνου Πόποβιτς.

"Το Άγιον Όρος στέκεται ακλόνητο ανάμεσα στον ουρανό και στη γη, για να συμφιλιώσει το ανθρώπινο γένος με το Θεό και να καθυστερήσει για πολλούς ανθρώπους τη δικαία του Θεού δίκη, που επιταχύνεται από την ανθρώπινη προδοσία...".

Γέρων Ιωσήφ Βατοπεδινός

"Mount Athos stands steadfast between heaven and earth, to reconcile the human race with God, and to delay for many people fair judgment of God, quickened by human treachery...".

Elder Joseph Vatopedinos

Βιβλιογραφία:

Gavryushina, K. L. *Domentian, the Serbian hagiographer of the 13th century*. Moscow: Semantic Scholar, 2020.

Доментијан. *Живот светог Саве и светог Симеона*. Београд: СКЗ, 1938.

Ελληνικό Σερέτης Ν. *Ανοιχτό Πανεπιστήμιο. Η ορθόδοξη εκκλησία στη Σερβία κατά την περίοδο των Νεμάνια*. Θεσσαλονίκη: Πάτρα 2018.

Јефтић, Атанасије. "Богословље Светог Саве". У *Споменица поводом осамсто-годишњице рођења 1175–1975*. Београд:

Свети архијерејски синод Српске православне цркве 1977.

Калић, Јованка, „Држава и црква у Србији XIII века”. *Зборник радова Византолошког института* 46, 2009.

Λόης Γ. Ν, Η. μονή Στουντένιτσας 1183, *Εκκλησιολόγος, Πατρών* (2019).

Милојевић, Снежана Ј. „Јеванђеље у Доментијановом Животу Светога Саве”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 45, 2015.

Miljković, Bojan, *Žitija svetog Save kao izvori za istoriju srednjovekovne umetnosti*. Beograd: Vizantološki Institut Srpske akademije nauka i umetnosti, 2008.

Πελεκίδου, Νυσταζοπούλου Μ. *Οι βαλκανικοί λαοί κατά τους μέσους χρόνους*. Θεσσαλονίκη: Σεαβ, 1992.

Πόποβιτς, Τζάστιν. ”Βίος και πολιτεία των Αγίων Σάββα και Συμεών, διαφωτιστών των Σέρβων”. *Το περιβόλι της Παναγίας* (1995): 105-119.

СРПСКИ ХАГИОГРАФ ДОМЕНТИЈАН (13. ВЕК)

Тодис Константинос

Универзитет у Ставропољу, Одељење за историју

ел.пошта:kthodis64@gmail.com

Резиме: Ово дело посвећено је чувеном српском хагиографу Доментијану – ученику првог архиепископа српског Светог Саве – јеромонаху и исповеднику Светог српског манастира Хиландара (Сервикон), који је живео у 13. веку. Сматра се аутентичним аутором житија светих Симеона Мироблетског и његовог сина Саве. Доментијаново ауторско стваралаштво настало је у доба процвата српске државе и одликује га висок поетички и реторички панегирички стил. Доментијан је комуницирао са многим сведоцима о току живота свог господара, светог Саве, и очигледно бележио њихове приче. У својим делима он нуди многе примере побожности светих Симеона и Саве, и ови се чине поузданим. Доментијаново дело је пример процвата српског филолошког покрета, али пре свега идеолошка основа за политичке, дипломатске, друштвене и духовне подвиге династије Немања. На тај начин Срби у Доментијаново доба почињу да стичу историјску свест.

Кључне речи: Јеромонах Доментијан, Српска хагиографија, Свети српски манастир Хиландар на Светој Гори (Сервикон), Житије светих Саве и Симеона Мироблета Српских